

Visie op religieus erfgoed - gemeente Steenwijkerland

Gebedshuizen

September 2025

INHOUDSOPGAVE

Inhoudsopgave	2
Voorwoord	3
Samenvatting	4
1. Waarom een visie op religieus erfgoed?	5
Tijdig nadenken over de toekomst	6
Visie op religieus erfgoed in Steenwijkerland	6
2. Aanpak en werkwijze	8
Basis voor de aanpak	8
3. Religieus erfgoed in de gemeente Steenwijkerland	10
Historie	10
Overzicht gebedshuizen Steenwijkerland	10
De geloofsgemeenschappen	13
Betekenis voor veel mensen	13
Gepaste nevenactiviteiten	13
Publiek en welzijn	14
4. Rol van de gemeente	16
5. Rol van de religieuze genootschappen	19

6. Conclusie en samenvatting	21
7. Kerkenvisie de toekomst	22
Nawoord	22
Bronnen	23
Handige links	24
Colofon	25
Bijlagen	26
Uitwerking routekaart in fases	26
Historie	27
Wat heeft de visie opgeleverd?	30
Startbijeenkomst: in gesprek met elkaar	30
Kennismakingsgesprekken	31
Interne sessie gemeente Steenwijkerland	32
Begin van de dialoog, kennisbijeenkomst duurzaamheid	32
Overzicht deelnemende gebedshuizen Steenwijkerland	33
Gebedshuispaspoorten	35

VOORWOORD

Hoe gaan we om met ons religieus erfgoed? Het antwoord op die vraag staat in dit visiedocument. Hierin schetsen we een beeld van de gebedshuizen in onze gemeente. We beschrijven de betekenis van deze – vaak beeldbepalende en voor een groot deel monumentale – gebouwen. We geven inzicht in ontwikkelingen die we om ons heen zien en vertalen deze in een handelingsperspectief. Ook geven we duidelijkheid over de rol die we als gemeente hebben als het gaat om het behoud van religieus erfgoed in Steenwijkerland.

Deze visie is geschreven in het besef dat gebedshuizen een belangrijke rol hebben in onze samenleving. Vanuit een religieuze betekenis als plek van rust en bezinning. Als plaats van samenkomst en baken in tijden van nood. Tegelijkertijd constateren we dat de maatschappij verandert en dat nieuwe ontwikkelingen en uitdagingen om aandacht vragen. Niet alles laat zich vertalen in een pasklaar antwoord. Maatwerk is het sleutelwoord. En daar is binnen onze visie voldoende ruimte voor.

Een visie maak je niet alleen. De meningen en ideeën van de geloofsgemeenschappen in onze gemeente, waarvan we een groot aantal gesproken hebben, vormden belangrijke input voor het document dat er nu ligt. Met deze visie leggen we het fundament voor een toekomstbestendig religieus erfgoed dat we hiermee de aandacht geven die het verdient.

Trijn Jongman
Wethouder

SAMENVATTING

Cultureel erfgoed brengt mensen samen en is van grote waarde voor de samenleving op ruimtelijk, sociaal en economisch vlak. Het is van belang om in de zorg voor erfgoed de vraag te stellen: 'waarom en voor wie bewaren we het, en hoe zijn de mensen betrokken?'. Door de aanbevelingen en actiepunten in de visie op religieus kunnen meer mensen betrokken worden bij het religieus erfgoed.

In de gemeente Steenwijkerland zijn gebedshuizen van oudsher beeldbepalende gebouwen in de dorpen en steden. Ze zijn voor veel inwoners, religieus of niet religieus, belangrijk. Ze zijn echter niet meer allemaal volop in religieus gebruik, een ontwikkeling die ook landelijk te zien is. Dit kan problemen opleveren voor de instandhouding van het gebouw. Dat betekent dat een gebedshuis minder of gedeeltelijk anders gebruikt kan gaan worden. Aan de ander kant kan het gedeeltelijke andere gebruik ook een kans opleveren.

De gemeente Steenwijkerland wil op dit gebied vooruitkijken, want veranderingen in het gebruik van religieuze gebouwen kunnen van invloed zijn op de leefbaarheid en maatschappelijke structuren, waarbij een opgave voor de gemeentelijke overheid kan ontstaan. De gemeenteraad heeft in 2018 een motie aangenomen om een visie op religieus erfgoed op te stellen. De kosten voor het opstellen van deze visie zijn gedekt door een decentralisatie-uitkering van het Rijk.

Voor de visie op religieus erfgoed in Steenwijkerland hebben er kennismakingsgesprekken met individuele gebedshuiseigenaren plaatsgevonden, is er een brede startbijeenkomst met

gebedshuiseigenaren georganiseerd, en daarnaast ook een verdiepende kennisbijeenkomst over het verduurzamen van

religieuze gebouwen. Verduurzaming van de gebouwen, vergrijzing en terugloop van het ledenbestand en de maatschappelijke rol van geloofsgemeenschappen waren telkens belangrijke en terugkerende gesprekspunten.

De opbrengst van de startbijeenkomst en de later georganiseerde kennisbijeenkomst sluit op aan op de resultaten van de individuele kennismakingsgesprekken met de kerkeigenaren. Men wil graag iets betekenen voor de gemeenschap, de gebouwen hebben mogelijkheden voor meer functies dan alleen religieuze diensten en er leven veel vragen voor ondersteuning door de gemeente. De opgedane inzichten zijn verwerkt in de aanbevelingen en actiepunten voor de toekomst, een aantal aanbevelingen kan in de uitwerking van het Omgevingsplan worden meegenomen.

De gemeente Steenwijkerland zet in op het behoud van de gebouwen die voor religieuze doeleinden worden gebruikt. Dit kan door nevenactiviteiten toe te staan waardoor de gebruiksmogelijkheden van deze gebouwen worden verbreed. Mochten gebouwen niet meer voor religieuze doeleinden worden gebruikt dan zal er samen met de geloofsgemeenschappen naar een passende nieuwe bestemming worden gezocht.

1. WAAROM EEN VISIE OP RELIGIEUS ERFGOED?

In de gemeente Steenwijkerland spelen religieuze gebouwen een rol in de steden, dorpen en buurtschappen. Ze zijn vaak beeldbepalend en historisch van belang, maar fungeren ook als plekken van samenkomst voor geloof, gemeenschap, en culturele activiteiten. De gemeente herbergt diverse religieuze gebouwen die behoren tot verschillende geloofsstromingen, variërend van protestants tot rooms-katholiek en kleinere geloofsgemeenschappen.

De gemeenteraad van Steenwijkerland heeft op 13 november 2018 een motie aangenomen voor het opstellen van een visie op religieus erfgoed. Hierin is aangegeven welke punten de gemeenteraad terug wil zien in de visie, om zo duidelijk te hebben welke gebouwen behoren tot het religieus erfgoed van de gemeente horen en behouden dienen te worden.

In deze visie wordt alleen gekeken naar de gebedshuizen. Pastorieën en begraafplaatsen zijn buiten beschouwing gelaten. Deze categorieën vallen ook niet onder de definitie van religieus erfgoed die wordt gehanteerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Een pastorie kan makkelijker een andere functie krijgen (bijvoorbeeld woonhuis). Begraafplaatsen zullen niet snel hun functie verliezen daarom zijn ze niet meegenomen in deze visie.

Rond de decentrale uitkering van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed worden gemeenten ondersteund met het kennisplatform Toekomst Religieus Erfgoed, kennis-sessies en deze handreiking.

Tijdig nadenken over de toekomst

Net als elders in Nederland ervaren veel religieuze organisaties in Steenwijkerland een daling in kerkbezoek en inkomsten. Dit leidt tot uitdagingen bij het behoud van de gebouwen, waaronder hoge onderhoudskosten en energierekeningen. Hoewel niet iedereen actief betrokken is bij een geloofsgemeenschap, hechten veel inwoners waarde aan de aanwezigheid van gebedshuizen in hun stad, dorp of buurt, niet alleen vanwege hun religieuze betekenis, maar ook vanwege de emotionele en sociale verbindingen die deze gebouwen vertegenwoordigen.

Het organiseren van andere activiteiten, sluiting of verkoop, of herbestemmen van een gebedshuis kan dan ook leiden tot discussie en bezorgdheid binnen de gemeenschap. Dit onderstreept het belang van een gezamenlijke aanpak om toekomstbestendige oplossingen te vinden voor deze gebouwen.

Visie op religieus erfgoed in Steenwijkerland

Voor Steenwijkerland is het opstellen van een visie op religieus erfgoed een kans om samen met gebedshuiseigenaren, bewoners, en maatschappelijke organisaties een duurzame toekomst te onderzoeken voor de gebedshuizen. Cultureel erfgoed is belangrijk voor de identiteit van de gemeente. Gebedshuizen en geloofsgemeenschappen maken hier een belangrijk onderdeel van uit. De gemeente waardeert de inzet van de geloofsgemeenschappen op allerlei gebieden. In deze visie geeft de gemeente richting aan de manier waarop zij om wil gaan met het religieuze erfgoed. De gemeente hecht er waarde aan dat de (monumentale) gebouwen ook in de toekomst een functie blijven houden. De geloofsgemeenschappen zetten in op behoud van de religieuze

functie, al dan niet met toestaan van nevenactiviteiten. Mocht dit niet mogelijk zijn, dan zal mee gedacht worden over een nieuwe passende bestemming. Niet monumentale gebouwen zullen worden gewaardeerd (een waardenstelling door een externe onafhankelijke partij) om tijdig en passend in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen. Bij dit proces zullen de geloofsgemeenschappen actief worden betrokken. Ook in vragen met betrekking tot verduurzaming of toeristische mogelijkheden zal de gemeente meedenken. De visie biedt inzichten en handvatten die helpen om de waarde en betekenis van deze beeldbepalende gebouwen in de kernen van Steenwijkerland te behouden en te versterken. Samenwerking en betrokkenheid blijven cruciaal om dit unieke erfgoed een duurzame toekomst te geven.

Om te komen tot deze visie is het volgende proces doorlopen:

1. **Inventarisatie:** het in kaart brengen van de bestaande gebedshuizen met een religieuze functie, hun eigendomssituatie, en het gebruik. Daarnaast is gesproken met eigenaren en andere betrokken partijen.
2. **Zoeken naar balans tussen behoud en eventuele nieuwe functies:** hoewel religieus gebruik soms afneemt, kunnen deze gebouwen (gedeeltelijk) een nieuwe (neven) functie krijgen, zoals culturele, sociale of maatschappelijke activiteiten, zonder hun historische waarde te verliezen.
3. **Definiëren van de rol van de gemeente:** hoewel de gemeente vaak geen eigenaar is van de gebouwen, kan zij een taak hebben in het faciliteren van gesprekken, het bieden van ondersteuning onder andere bij vergunningstrajecten, en het

verkennen van subsidiemogelijkheden die de gemeente biedt.

4. **Definiëren van de rol van de geloofsgemeenschappen:** geloofsgemeenschappen hebben door hun functie en als beheerder van het gebedshuis een cruciale rol bij de instandhouding. Zij weten wat zij nodig hebben voor een goed toekomstperspectief en welke functie(s) er passen bij het gebouw.
5. **Inschatting van invloed op de leefomgeving:** veranderingen in het gebruik van religieuze gebouwen kunnen gevolgen hebben voor de leefbaarheid van steden, dorpen en de sociale structuur. Een visie op religieus erfgoed geeft richting om deze transities vorm te geven.

Met deze visie wil Steenwijkerland niet alleen het unieke karakter van haar religieus erfgoed behouden, maar ook richting geven aan een toekomst waarin deze gebouwen blijven dienen als plekken van ontmoeting, steun, hoop en verbinding. Daarnaast wil de gemeente beter zicht krijgen op de uitdagingen van de geloofsgemeenschappen, zodat zij hen, waar mogelijk, kan faciliteren en ondersteunen in het behoud en de toekomstbestendigheid van deze waardevolle erfgoedlocaties.

2. AANPAK EN WERKWIJZE

Religieus erfgoed speelt een belangrijke rol in het culturele en sociale landschap van de gemeente Steenwijkerland. Dit erfgoed omvat een verscheidenheid aan gebedshuizen die als zodanig en zelfstandig zijn gebouwd. Binnen de gemeente Steenwijkerland zijn de afgelopen jaren al een aantal religieuze gebouwen herbestemd. Deze gebouwen zijn niet in deze visie meegenomen omdat ze niet meer als gebedshuis in gebruik zijn. Dit geldt ook bijvoorbeeld voor de pastorieën en de begraafplaatsen etc. Deze visie richt zich specifiek op de in gebruik zijnde gebedshuizen, met als doel om hun toekomstbestendigheid in beeld te krijgen.

Basis voor de aanpak

Om richting stakeholders eenduidig over het proces te kunnen communiceren is een routekaart opgesteld (zie afbeelding hiernaast). Deze routekaart vormt het uitgangspunt voor de aanpak om inzicht te krijgen in de huidige situatie van de gebedshuizen. Het doel is om samen met stakeholders de uitdagingen en mogelijkheden voor de toekomst in beeld te krijgen.

Onderstaande routekaart is een visualisering van de verschillende fases. Een uitgewerkte fasering vindt u in de bijlage.

Projectfases

Traject Visie op religieus
erfgoed Steenwijkerland

Opstellen van visie

Opstellen integrale (concept)visie op
de toekomst van kerkgebouwen in
rapportagevorm.
oktober 2024 - april 2025

03

04

We hebben een kerkenvisie!

Kerkeigenaren lezen mee en
feedback wordt verwerkt. De
kerkenvisie is klaar voor gebruik.

Opstartfase

Kennismaken, inventarisatie van de
gebedshuizen en inventarisatie van
gegevens rond de gebedshuizen
juni - oktober 2023

02

Consultatiefase

Consultatiefase: gesprekken per gebedshuis,
inventarisatie van stand van zaken; dialoogavond,
inloopavonden. Analyse van de belangrijkste
inzichten, uitwerking aanbevelingslijnen.
november 2023 - september 2024

01

3. RELIGIEUS ERFGOED IN DE GEMEENTE STEENWIJKERLAND

Historie

In vrijwel ieder stad of dorp in de gemeente Steenwijkerland staat een gebedshuis dat een centrale rol heeft gespeeld in de ontwikkeling van de gemeenschappen. De oudste kerken in deze regio dateren van vóór het jaar 1200 en vormen een tastbaar bewijs van de religieuze en culturele geschiedenis van de Kop van Overijssel. In de bijlage treft u een uitgebreide historische uiteenzetting aan.

Overzicht gebedshuizen Steenwijkerland

Binnen de gemeente Steenwijkerland is al een aantal gebedshuizen verkocht en/of herbestemd voor andere doeleinden. Er is een groot aantal gebedshuizen die hun religieuze functie hebben behouden. De gebruikers van deze gebouwen hebben, op verschillende manieren, aan de totstandkoming van deze visie meegeholpen. Het gaat hierbij in totaal om 40 gebedshuizen met verschillende geloofsstromingen. In de tabel hiernaast staan de geloofsgemeenschappen en het aantal gebedshuizen dat ze in gebruik hebben aangeven.

Monumentale kerken

De gemeente Steenwijkerland kent 4 gemeentelijke en 18 rijksmonumentale kerkgebouwen.

Rooms Katholiek	5
Protestants	13
Hervormd	5
Doopsgezind	3
Gereformeerd	7
Vrije zending	2
Baptisten	1
Overig maatschappelijk	1
Islamitisch	1
Evangelisch	1
Nieuw-Apostolisch	1

Spreading en typering

De gemeente Steenwijkerland omvat een rijke verscheidenheid aan steden, dorpen en buurtschappen, elk met hun eigen unieke karakter. De gebedshuizen zijn verspreid over de steden, dorpen en

buurtschappen en variëren van middeleeuwse monumenten tot moderne multifunctionele ruimtes. De meeste gebedshuizen dragen bij aan de identiteit van de diverse kernen.

❖ **Middeleeuwse kerken**

Deze kerken stammen uit de 13e tot 16e eeuw en zijn vaak de oudste gebouwen in de kernen:

- **voorbeelden:** Grote of Sint-Clemenskerk (Steenwijk) en Sint-Nicolaaskerk (Vollenhove).
- **kenmerken**
 - Romaans en later gotische bouwstijl met hoge, spitsbogen en steunberen.
 - Grote torens die dienden als herkenningspunt, klokkentoren en soms als uitkijkpost.
 - Functie als religieus, cultureel en sociaal middelpunt van de gemeenschap.

❖ **Kerken uit de Reformatie**

Na de Reformatie werden veel middeleeuwse kerken aangepast of nieuwe kerken gebouwd om protestantse erediensten te houden:

- **voorbeelden:** Hervormde kerken in Blokzijl, Giethoorn en Oldemarkt.
- **kenmerken**
 - Sobere architectuur, met een nadruk op de preekstoel als centraal element.
 - Vaak een eenbeukige opzet met weinig ornamenten, passend bij de protestantse traditie.
 - Duidelijke verbinding met de kern, zowel geografisch als sociaal.

❖ **Rooms-katholieke kerken uit de 19e en 20e eeuw**

Na de emancipatie van de katholieke gemeenschap in de 19e eeuw werden nieuwe katholieke kerken gebouwd:

- **Voorbeelden:** Rooms Katholieke kerk Sint Clemens in Steenwijk, Rooms Katholieke kerk H. Andreas in Steenwijkerwold.
- **Kenmerken:**
 - Neogotische of neoromaanse bouwstijl.
 - Gewijde sfeer met rijke ornamentiek, glas-in-loodramen en altaarstukken.

❖ **Doopsgezinde kerken**

Kenmerkend voor de regio zijn de eenvoudige Doopsgezinde vermaningen:

- **voorbeelden:** Doopsgezinde kerken in Steenwijk, Giethoorn en Blokzijl.
- **kenmerken:**
 - Functionele en sobere bouwstijl, vaak zonder toren.
 - Stedenbouwkundig vaak terugliggend t.o.v. omliggende bebouwing.
 - Gericht op bescheidenheid en gemeenschapsgevoel.
 - Gebruik als multifunctionele ruimtes voor geloof en ontmoeting.

❖ **Eenvoudige gebedshuizen en moderne gebouwen**

In dorpen en buurtschappen zijn vaak eenvoudige kerkgebouwen of moderne gemeenschapsruimtes te vinden:

- **Voorbeelden:** Kerkgebouwen in Sint Jansklooster, Belt-Schutsloot en Kuinre, moskee in Steenwijk.
- **Kenmerken:**
 - Eenvoudige of moderne architectuur, met een sterke binding aan de lokale gemeenschap.

- Multifunctioneel gebruik voor religieuze en sociale activiteiten.

In de bijlage treft u een volledig overzicht van de aan het traject deelnemende gebedshuizen.

De geloofsgemeenschappen

De geloofsgemeenschappen in Steenwijkerland zijn divers in zowel religieuze stroming als omvang. Zij vormen een onderdeel van de lokale identiteit en vervullen een rol in het sociale leven van veel steden en dorpen. De geloofsgemeenschappen organiseren vaak wekelijkse diensten, variërend van traditionele erediensten tot moderne vormen van samenkomst. Sinds de coronapandemie hebben sommige kerken hun bereik vergroot door digitale diensten aan te bieden, waar een breed publiek gebruik van maakt.

Uitdagingen en betrokkenheid

Het organiseren van kerkdiensten en het in stand houden van gebouwen vraagt veel van vrijwilligers en leden. Door vergrijzing en teruglopende betrokkenheid staat dit onder druk. De continuïteit van geloofsgemeenschappen hangt af van blijvende inzet, zowel praktisch als financieel. Samenwerking tussen gemeenschappen, inwoners en de gemeente is wenselijk om religieus erfgoed duurzaam te behouden en te benutten.

Betekenis voor veel mensen

De religieuze gebouwen in Steenwijkerland hebben niet alleen een religieuze, maar ook een sociale en maatschappelijke betekenis. Naast religieuze diensten worden in veel gebouwen activiteiten georganiseerd die de gemeenschap bij elkaar brengen, zoals rouw- en trouwmomenten, koffieochtenden, koorrepetities en culturele bijeenkomsten. Deze activiteiten versterken de samenhang binnen kernen en bieden een plek waar inwoners elkaar kunnen ontmoeten.

Uitdagingen en toekomst

Binnen de geloofsgemeenschappen heerst een breed gedeelde overtuiging dat de gebedshuizen bijdragen aan zingeving en verbinding. Tegelijkertijd worden er zorgen geuit over de toekomst, met name als geloofsgemeenschappen zouden verdwijnen. Wat gebeurt er met de sociale structuur en de plekken van ontmoeting als deze gebouwen hun functie verliezen? Daarbij wordt ook benoemd dat jongere generaties vaak minder betrokken zijn bij geloofsgemeenschappen, wat de uitdaging vergroot om deze rol te blijven vervullen.

Gepaste nevenactiviteiten

De vraag naar mogelijke nevenactiviteiten in gebedshuizen binnen de gemeente Steenwijkerland verschilt per geloofsgemeenschap en gebedshuis. Deze vraag is sterk afhankelijk van de religieuze stroming, de aard van het gebouw en de behoeften van de gemeenschap. Nevenfuncties bieden een manier om de gebedshuizen te blijven gebruiken en behouden. Ook kan de betekenis van het gebouw voor de gemeenschap worden vergroot.

In Rooms-Katholieke kerken zijn nevenactiviteiten vaak beperkt, omdat deze gebouwen gewijd zijn voor religieuze doeleinden. Activiteiten die niet direct met de eredienst te maken hebben, vinden meestal plaats in bijgebouwen.

Bij de andere geloofsgemeenschappen is er doorgaans meer ruimte voor diverse nevenactiviteiten, mits deze passen bij de intentie en doelstelling van de betreffende geloofsgemeenschap.

Kerkelijk gerelateerde activiteiten, zoals een repetitie van een kerkkoor, worden vaak toegestaan in de kerkzaal. Voor activiteiten zoals commerciële verhuur of evenementen wordt meestal uitgeweken naar andere delen van het gebouw, zoals een bijzaal of gemeenschapsruimte.

Toekomstgerichte invulling

Vanuit de geloofsgemeenschappen wordt ook gekeken naar andersoortige nevenfuncties die aansluiten bij maatschappelijke behoeften. Denk hierbij aan het openstellen van gebedshuizen als concertruimtes, werkplekken, ruimtes voor educatieve workshops of tentoonstellingen die de lokale geschiedenis belichten. Deze functies dragen niet alleen bij aan de levendigheid van het gebouw, maar ook aan de betrokkenheid van de bredere gemeenschap.

Voorzieningen voor nevenactiviteiten

Om deze activiteiten te kunnen organiseren, zijn voorzieningen nodig in de gebedshuizen, zoals:

- Toiletgroepen, inclusief voorzieningen voor minder-validen
- Keukenfaciliteiten voor het organiseren van maaltijden en bijeenkomsten
- Parkeerplaatsen en goed toegankelijke ingangen voor bezoekers
- Ruimtes die multifunctioneel inzetbaar zijn voor zowel religieuze als sociale doelen

Wanneer de voorzieningen niet aanwezig zijn, dan zal dit moeten worden geregeld.

Binnen kernen zijn vaak ook bibliotheken en multifunctionele centra te vinden. Door samen te werken en functies aan te vullen, kan een balans gevonden worden waarbij de religieuze gebouwen een verbindende rol kunnen blijven vervullen. Voorkomen moet worden dat er een concurrentiestrijd ontstaat tussen de verschillende voorzieningen. Per situatie is een beoordeling door de gemeente Steenwijkerland nodig waarbij de verschillende belangen tegen elkaar worden afgewogen.

Publiek en welzijn

De geloofsgemeenschappen in Steenwijkerland organiseren naast de gebruikelijke kerkdiensten, uitvaarten en huwelijken ook een breed scala aan activiteiten met een sociaal-maatschappelijk karakter. Veel van deze activiteiten hebben een diaconale oorsprong en zijn gericht op het welzijn van mensen binnen en buiten de geloofsgemeenschap. Deze activiteiten dragen niet alleen bij aan het welzijn van de gemeenschap, maar hebben ook een brede maatschappelijke waarde. Ze versterken de sociale cohesie in de kernen en ondersteunen mensen die kwetsbaar zijn of extra hulp nodig hebben.

Betrokkenheid van de gemeenschap

Hoewel het aantal kerkgangers afneemt, blijft de betrokkenheid bij religieuze gebouwen en activiteiten groot. Dit blijkt uit succesvolle inzamelingsacties en evenementen die georganiseerd worden waarbij de brede samenleving wordt betrokken. Dit onderstreept de rol van gebedshuizen als sociale ankerpunten. De geloofsgemeenschappen geven aan dat veel van deze activiteiten vrijwillig en zonder publieke middelen worden uitgevoerd. Als deze

diensten in financiële termen worden gewaardeerd, vertegenwoordigen ze een aanzienlijke maatschappelijke bijdrage.

Samen op weg naar de toekomst.

Op basis van alle opgehaalde informatie kan geconcludeerd worden dat het grootste deel van de geloofsgemeenschappen concreet tegen de volgende onderwerpen aanloopt:

- Vergrijzing en terugloop leden
- Noodzaak voor verduurzaming i.r.t. energiekosten
- Wens ontplooiën nevenactiviteiten naast religieuze activiteiten
- Behoeftte aan betrokkenheid omgevingsontwikkelingen en overige activiteiten
- Afstand tot gemeente en onduidelijkheid over processen en contact.

De opgedane inzichten zijn vertaald naar aanbevelingen voor de gemeente Steenwijkerland en de geloofsgemeenschappen.

Dit legt een bruikbare basis voor samenwerking en het bieden van optimale kansen voor de gebedshuizen in de komende jaren. Deze gebruiksgerichte aanpak zorgt ervoor dat gebouwen in Steenwijkerland hun religieuze functie behouden, terwijl zij ook een bredere rol kunnen spelen in de gemeenschap, als plekken van samenkomst, cultuur en maatschappelijke activiteiten.

4. ROL VAN DE GEMEENTE

Gebedshuizen zijn plaatsen waar belangrijke levensgebeurtenissen plaatsvinden, zoals huwelijken en begrafenissen. De gebouwen dienen vaak letterlijk als oriëntatiepunt in het landschap. De rol van gebedshuizen verandert door ontkerkelijking, een landelijke tendens, wat leidt tot nieuwe uitdagingen.

De rol van de gemeente

De gemeente Steenwijkerland streeft ernaar inzicht te krijgen in de ontwikkelingen binnen de geloofsgemeenschappen. Uit de inventarisatie en gesprekken is duidelijk geworden waar de uitdagingen en wensen van de geloofsgemeenschappen liggen. De gemeente heeft een faciliterende rol bij het onderzoeken van de mogelijkheden. De resultaten van deze visie worden meegenomen in de Omgevingsvisie/Omgevingsplan.

Hieronder wordt voor een aantal concrete punten uitgewerkt op welke manier de gemeente de geloofsgemeenschappen gaat faciliteren.

Nevenfuncties

Uit de inventarisatie komt naar voren dat afstoting van gebouwen op de korte termijn (binnen nu en 5 jaar) niet aan de orde is.

Veel geloofsgenootschappen/gebouw eigenaren denken wel aan nevenfuncties om het gebouw in stand te kunnen houden. De gemeente vindt het belangrijk dat de gebouwen die monumentaal of karakteristiek zijn behouden blijven. Door het toestaan van nevenfuncties of herbestemming kan dit worden bereikt. Het gebouw kan dan voor de samenleving worden behouden.

Afbeelding: Hervormde kerk in Wanneperveen

Rol gemeente: Mogelijkheid voor nevenfuncties regelen in het omgevingsplan. Daarbij zal wel aan een aantal voorwaarden voldaan moeten worden bijvoorbeeld voldoende parkeerplaatsen eigen terrein of in de (directe) omgeving. Daarnaast zal per gebedshuis gekeken worden welke extra bouwmogelijkheden de gemeente kan toestaan. Dit wordt in het omgevingsplan vastgelegd.

Duidelijkheid over toekomst gebouwen

De gebedshuizen zijn op dit moment onder te verdelen in twee categorieën: monument of geen monument. De instandhouding van de monumenten (rijks- of gemeentelijk monument) wordt geregeld in de Omgevingswet. Gebouwen met een monumentale status mogen niet zomaar verbouwd of gesloopt worden. Van de geïnventariseerde gebedshuizen zijn er 22 aangewezen als monument.

De gebedshuizen die niet zijn aangewezen als monument hebben geen bescherming. Die gebouwen kunnen worden gesloopt en daarmee uit het straatbeeld verdwijnen. Het is de vraag of dit een gewenste ontwikkeling is, omdat veel van deze gebedshuizen een cultuurhistorische of stedenbouwkundige waarde hebben. Om deze vraag te kunnen beantwoorden is onderzoek nodig.

Rol gemeente: De gemeente zal een onafhankelijke partij een waardenstelling laten maken van de gebouwen die niet als monument zijn aangewezen. Aan de hand van deze waardenstelling zal worden beoordeeld of de gebouwen aangemerkt kunnen worden als gemeentelijk monument of als karakteristiek pand, of dat er geen bijzondere status aan gebouw wordt toegekend. Naar aanleiding van de waardenstelling zal de gemeente in overleg gaan met de geloofsgemeenschappen over de uitkomst van de waardenstelling en de eventuele vervolgstappen zoals de aanwijzing tot gemeentelijk monument.

Verduurzaming gebedshuizen

Veel geloofsgemeenschappen geven aan dat de stijgende energiekosten een steeds grotere kostenpost opleveren.

Terugdringen van deze kosten door middel van het verduurzamen van het gebouw is een wens die bij veel geloofsgemeenschappen leeft. Men is onvoldoende op de hoogte van wat er mag (vooral bij monumentale gebouwen) en welke subsidiemogelijkheden er zijn.

Rol gemeente: de gemeente pakt, voor zover relevant haar rol in het stimuleren van kennisdeling over duurzaamheidsmaatregelen. De gemeente heeft een eigen duurzaamheidsprogramma waar de geloofsgemeenschappen ook een beroep op kunnen doen. Daarnaast biedt zij (specifieke) ondersteuning bij vragen over duurzaamheid in relatie tot de monumentstatus van de gebedshuizen.

Contact tussen gemeente en geloofsgemeenschappen

Vanuit de geloofsgemeenschappen is de wens naar voren gekomen om meer betrokkenheid en ondersteuning van de gemeente bij hun toekomstplannen en één vast aanspreekpunt bij de gemeente.

Rol van de gemeente:

De gemeente heeft een faciliterende rol en kan bij initiatieven meedenken. Deels kan dit proactief door passende nevenfuncties te regelen in het omgevingsplan. Daarbij zal wel aan een aantal voorwaarden voldaan moeten worden bijvoorbeeld voldoende parkeerplaatsen eigen terrein of in de (directe) omgeving. Daarnaast zal per gebedshuis gekeken worden welke extra bouw mogelijkheden de gemeente kan toestaan. Dit wordt in het omgevingsplan vastgelegd. Vaker zal een reactieve rol passend zijn, waarbij een initiatief in de vorm van een principeverzoek bij ruimtelijke ordening wordt verkend, of als voorgenomen wijziging van een monument bij de specialist van vergunningverlening,

toezicht en handhaving. Voor dergelijke verkenningen kan bij de gemeente een afspraak worden gemaakt. Wanneer nieuwe ontwikkelingen plaatsvinden zullen stakeholders worden betrokken. Binnen de gemeente wordt een werkgroep ingericht waar interne afstemming plaatsvindt tussen de verschillende disciplines die te maken hebben met religieus erfgoed (bijvoorbeeld vergunningverlening, ruimtelijke ordening en duurzaamheid). De gemeente stelt een infographic op. Dit kan als hulpmiddel dienen voor de geloofsgemeenschappen. Op deze manier wordt inzichtelijk gemaakt waar men met welke vraag binnen de gemeente terecht kan.

Verkennen toeristische en omgevingsmogelijkheden

Vanuit een aantal geloofsgemeenschappen is de wens gekomen om meer in te kunnen zetten op het toeristisch potentieel van de gebedshuizen. Men wil hiervoor graag instrumenten.

Rol van de gemeente:

Faciliteren van een themabijeenkomst waarin gezamenlijk een aantal opties nader wordt verkend en rollen besproken worden. Dit kan dan gaan over:

- hoe kan met de toeristische sector religieus erfgoed toegankelijk gemaakt worden voor bezoekers;
- het ontwikkelen van recreatieve routes, zoals een "kerkenpad-wandeling";
- faciliteren van culturele evenementen die aansluiten bij het erfgoed;
- stimuleren van samenwerkingen met bijvoorbeeld Stichting Nationaal Park Weerribben om aansluiting en verbinding te creëren.

Verkennen van de mogelijkheden voor de rol van gebedshuizen in het kader van rampen en als ontmoetingscentrum

Dit is onderdeel van het Uitvoeringsplan integrale veiligheid. Twee keer per jaar wordt er over dit onderwerp met de geloofsgemeenschappen overlegd.

5. ROL VAN DE RELIGIEUZE GENOOTSCHAPPEN

De instandhouding van geloofsgemeenschappen en de religieuze gebouwen ligt bij geloofsgemeenschappen zelf. Welke (neven)activiteiten ze willen ontplooien moeten de geloofsgemeenschappen zelf aangeven. Wanneer zij vragen hebben of activiteiten binnen het omgevingsplan vallen dan kan er contact worden opgenomen met de gemeente Steenwijkerland.

Aanbevelingen voor de geloofsgemeenschappen zijn:

- Zoek onderlinge afstemming in organisatie van culturele en sociale activiteiten om versterking qua programmering te realiseren. Dit creëert koppelkansen tussen vraag en aanbod bijvoorbeeld op het gebied van vergaderlocaties etc. Overleg bevordert de kennis en expertise t.b.v. het ontwikkelen van nevenfuncties en meer onderlinge afstemming zorgt voor constructieve ontwikkelingen en samenwerkingen.
- Zorg dat initiatieven aansluiten bij de behoeften van de gemeenschap en de aard van het gebedshuis respecteren. Ook hierbij is draagvlak bij zowel de geloofsgemeenschap als de omgeving nodig.
- Onderzoek de mogelijkheden voor cofinanciering via subsidies, verhuurinkomsten en samenwerking met maatschappelijke partijen zou kunnen bijdragen aan maximaliseren van de verduurzamingsmogelijkheden.

Afbeelding: Protestantse kerk in Blankenham

- Verken als geloofsgemeenschappen de mogelijkheid voor bv een collectieve inkoopregeling voor energiebesparende maatregelen zoals zonnepanelen, isolatie en ledverlichting waardoor kosten dalen en de impact toeneemt. Medewerkers van het team Duurzaamheid kunnen hierbij ondersteunen.
- Het aantrekkelijk en interessant maken van religieus erfgoed voor jongere generaties kan nieuwe kansen bieden. Denk hierbij aan het inzetten van vastgoed voor educatieve, recreatieve of sociale activiteiten gericht op jongeren. Maar ook het betrekken van onderwijs om specifieke vraagstukken op te pakken, bv vanuit programmering en coördinatie, kan bijdragen aan enthousiasme en betrokkenheid.
- Probeer aansluiting te vinden met jongeren en onderzoek hoe beschikbare ruimtes aantrekkelijk gemaakt kunnen worden, bijvoorbeeld door ruimtes flexibel in te richten voor educatie, sport of cultuur. Initieer bijvoorbeeld jongerenbetrokkenheid in samenwerking met scholen (MBO/HBO), waarin studenten projecten kunnen uitvoeren rondom erfgoed, communicatie of nevenactiviteiten.
- De rol van vrijwilligers is cruciaal voor de toekomst van de geloofsgemeenschappen. Het vinden van nieuwe vrijwilligers is vaak lastig waarbij het kan helpen om nieuwe doelgroepen te triggeren middels erfgoedgerichte training en bewustwording. Platforms zoals www.leerjeerfgoed.nl kunnen hen helpen meer inzicht te krijgen in de waarde van hun gebedshuizen en hoe deze te behouden.
- Voor monumentale gebouwen gelden meer regels. Neem in een vroeg stadium contact op met het team Vergunningverlening Toezicht en Handhaving om te overleggen wat de mogelijkheden zijn.
- Maak gebruik van handreikingen zoals de “Handreiking transformatieruimte voor kerkgebouwen” van Toekomst Religieus Erfgoed. Deze handreiking geeft veel informatie en is bedoeld om te inspireren.
- Voor een aantal geloofsgemeenschappen kan het interessant zijn om de erfgoedsspecialisten van Museum Catharijne Convent de religieuze inventaris te laten waarderen en ontsluiten.
Voor meer informatie: www.catharijneconvent.nl/advies-voor-kerken

6. CONCLUSIE EN SAMENVATTING

Visie gemeente Steenwijkerland.

De gemeente Steenwijkerland zet in op het behoud van de gebouwen die voor religieuze doeleinden worden gebruikt. Dit kan door nevenactiviteiten toe te staan waardoor de gebruiksmogelijkheden van deze gebouwen worden verbreed. Mochten gebouwen niet meer religieus worden gebruikt dan zal er samen met de geloofsgemeenschappen naar een passende nieuwe invulling worden gezocht. Bij gebouwen met een monumentale status is het uitgangspunt behoud van het gebouw en een nieuwe functie die passend is binnen het bestaande gebouw.

Geloofsgemeenschappen in de gemeente Steenwijkerland denken meer na over de toekomst dan vroeger. De terugloop in leden en de gevolgen die dit op (langere) termijn met zich meebrengt, valt de mensen zwaar. Het gesprek daarover is niet gemakkelijk. Het oppakken van de uitdagingen vraagt de moed om de realiteit onder ogen te zien en aan de slag te gaan, ook als de problematiek tot interne discussies leidt. Het is belangrijk voor de gemeenschappen om toekomstperspectief te gaan ontwikkelen waar dat nog ontbreekt.

De visie op religieus erfgoed is een levend document, dat eigenlijk nooit 'af' is. In elk geval is met de verkenning de basis gelegd voor een gezonde toekomst. Deze visie op religieus erfgoed heeft de gebedshuizen in de gemeente Steenwijkerland op de kaart gezet. De contacten zijn gelegd, er ligt een goede basis voor de toekomstige dialoog en het bewustzijn over verduurzamingsmogelijkheden is

vergroot. De verzamelde informatie betreft echter geen statisch, gesloten verhaal, het is de situatie tot dit moment, het schrijven van deze rapportage.

Gebaseerd op de uitdagingen en kansen voor religieus erfgoed in Steenwijkerland, presenteert deze visie een aantal concrete actiepunten. Het richt zich op verduurzaming, nevenactiviteiten, maatschappelijke betrokkenheid en betere coördinatie. Deze actiepunten vergen zowel betrokkenheid en inzet vanuit de gemeente als vanuit de geloofsgemeenschappen om gezamenlijk tot concrete uitwerking te komen.

Met de actiepunten worden geloofsgemeenschappen in Steenwijkerland gericht ondersteund bij het behouden en benutten van hun gebouwen.

Versterking van communicatie, coördinatie en samenwerking zorgt voor verbinding tussen geloofsgemeenschappen, gemeente en gemeenschap. Zo blijft religieus erfgoed in Steenwijkerland toekomstbestendig en betekenisvol

7. KERKENVISIE DE TOEKOMST

Hoewel het plannen van een mogelijke toekomst voor elk gebedshuis complex is, biedt deze visie inzichten en handvatten die helpen om de waarde en betekenis van deze beeldbepalende gebouwen in de kernen van Steenwijkerland te behouden en te versterken. Samenwerking en betrokkenheid blijven cruciaal om dit unieke erfgoed een duurzame toekomst te geven.

Samenwerking en betrokkenheid blijven cruciaal om dit unieke erfgoed een duurzame toekomst te geven.

NAWOORD

De gemeente Steenwijkerland heeft opdracht gegeven om deze visie op religieus erfgoed op te stellen. De waardering voor de geloofsgemeenschappen en hun inzet om de gebedshuizen in stand te houden, is groot. De medewerking van gebedshuiseigenaren aan dit proces, inclusief hun input tijdens gesprekken en bijeenkomsten, is zeer waardevol en wordt bijzonder gewaardeerd.

Het rapport dat nu voorligt is een levend document. Religieus erfgoed blijft in beweging en blijft mensen raken. Veranderingen in het gebruik, het gebouw zelf en de omgeving zijn vaak onvermijdelijk of al in gang gezet.

Hoewel het plannen van een mogelijke toekomst voor elk gebedshuis complex is, biedt deze visie inzichten en handvatten die helpen om de waarde en betekenis van deze beeldbepalende gebouwen in de kernen van Steenwijkerland te behouden en te versterken.

BRONNEN

Foto's van gemeente Steenwijkerland en AdVinci Erfgoedmatch

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, programma Toekomst Religieus Erfgoed, www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/religieus-erfgoed

Database 'Kerken Tellen': www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/religieus-erfgoed/kerken-tellen

Kerkenvisie: van visie naar uitvoering, handreiking 2022, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Aanvulling op Bouwstenen voor een kerkenvisie, Amersfoort 2021, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Bouwstenen voor een kerkenvisie, handreiking 2019, Amersfoort 2019, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Handreiking begrippenkader cultureel erfgoed onder de Omgevingswet, Amersfoort 2020, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Handreiking transformatieruimte voor kerkgebouwen, Gelders Genootschap, 2023.

www.toekomstreligieuserfgoed.nl/documenten/publicaties/2023/01/25/handreiking-transformatieruimte-voor-kerkgebouwen

Kerkenvisie Gemeente Utrechtse Heuvelrug, 2024, Advinci Erfgoedmatch.

Buurtbakens Haarlem.

HANDIGE LINKS

Algemene informatie over kerkenvisies en ontwikkelingen www.toekomstreligieuserfgoed.nl

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en kerken www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/religieus-erfgoed/kerken-tellen

Over interieurwaarden: www.catharijneconvent.nl/advies-voor-kerken/

Over het ontzorgingsprogramma van de Provincie Overijssel:

www.provincie-overijssel.nl/onderwerpen/energie-en-klimaat/verduurzaming-maatschappelijk-vastgoed#ontzorging-mv

Alle verduurzamingssubsidies op een rijtje:

www.toekomstreligieuserfgoed.nl/verduurzamen/vaakgestelde-vragen-en-zinnige-adviezen/subsidies

Erfgoed-platform: www.leerjeerfgoed.nl

COLOFON

Visie op religieus erfgoed gemeente Steenwijkerland

Status vastgesteld

Datum september 2025

Uitvoering Advinci Erfgoedmatch, 2023/2025

Opdrachtgever/eigenaar Gemeente Steenwijkerland

BIJLAGEN

Uitwerking routekaart in fases

In Steenwijkerland wordt met deze aanpak ingespeeld op de specifieke uitdagingen van de gemeente, zoals:

- een grote spreiding van kernen met een relatief klein aantal inwoners per kern;

Het traject is zoals hierboven toegelicht uitgevoerd:

Fase 1: Opstartfase

De vertegenwoordigers van de gebedshuizen zijn per brief, mail en telefonisch geïnformeerd over de visie op religieus erfgoed en gevraagd om het gesprek aan te gaan. Elke partij is gedurende het hele proces op dezelfde wijze geïnformeerd en had ook toegang tot de projectwebsite www.erfgoedmatch.nl/steenwijkerland waar alle relevante informatie is verzameld.

Fase 2: Het onderzoek

- Het opstellen van een overzicht van alle, als gebedshuis in gebruik zijnde, gebouwen met bijbehorende denominatie en verwerkt in onder andere individuele paspoorten.
- Het organiseren van een startbijeenkomst.
- Met 2/3 van de geloofsgemeenschappen zijn kennismakingsgesprekken gevoerd in de periode 2023 - 2024.
- Het verwerken van alle opgehaalde informatie.

Fase 3: De dialoog

- Begin 2024 is er een startbijeenkomst voor de deelnemende geloofsgemeenschappen georganiseerd in de Grote Kerk in Steenwijk, waar wethouder Jongman de aftrap voor de visie gaf. Doel van deze avond was met belangstellenden en belanghebbenden op een open wijze in gesprek te gaan over de toekomst van de gebedshuizen en ervaringen te delen. De input en ideeën van de deelnemers is op hoofdlijnen in deze rapportage verwerkt.
- In het 3^e kwartaal van 2024 is vervolgens op verzoek van veel gebouw eigenaren een kennisbijeenkomst specifiek voor het verduurzamen van religieus erfgoed georganiseerd in de Johanneskerk in Sint Jansklooster.
- Om het onderwerp binnen de gemeente breed te laten landen — een visie op religieus erfgoed heeft raakvlakken met veel domeinen — is in 2024 een interne informatiebijeenkomst gehouden voor ambtenaren van de gemeente Steenwijkerland.
- In 2025 wordt voor ambtenaren van de gemeente en voor gebedshuiseigenaren een informatiesessie Buurtbakens gehouden, een pilotproject van de gemeente Haarlem en de Erfgoed Deal, dat als voorbeeld kan dienen om het religieus gebouw meer en vaker maatschappelijk te benutten.
- In het eerste kwartaal van 2025 wordt een informatiebijeenkomst georganiseerd waarvoor de erfgoedverenigingen worden uitgenodigd om mee te denken in de rol van de gebouwen in relatie tot de omgeving.

- Tevens wordt in het eerste kwartaal van 2025 een bijeenkomst georganiseerd waarbij de concept visie met de deelnemende geloofsgemeenschappen wordt afgestemd.
- Medio 2025 wordt een finale bijeenkomst georganiseerd voor alle betrokken geloofsgemeenschappen om de definitieve visie te presenteren en tegelijkertijd de start voor de vervolgacties in te luiden.

Fase 4: We hebben een gezamenlijke visie

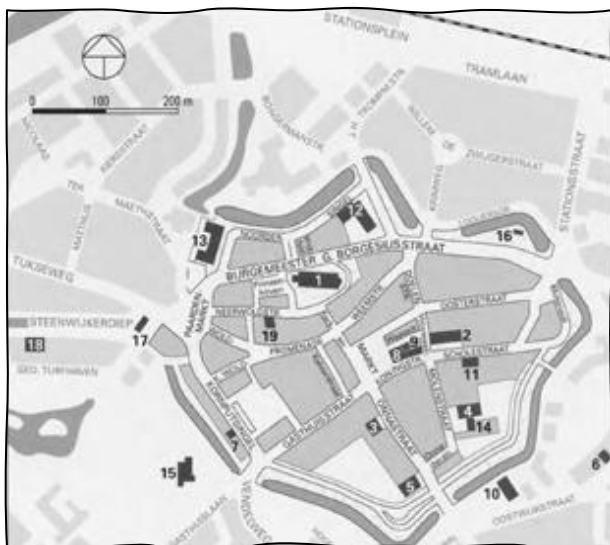
De verzamelde informatie heeft waardevolle inzichten opgeleverd in zowel de huidige situatie als de middellange en lange termijn. Het resultaat is een visie die niet alleen de uitdagingen en wensen van de

geloofsgemeenschappen in kaart brengt, maar ook aansluit bij de beleidsdoelen van de gemeente Steenwijkerland. Daarnaast biedt de visie een overzicht van mogelijke vervolgstappen en actiepunten om gezamenlijk een aantal aandachtspunten aan te pakken. Deze visie op religieus erfgoed in Steenwijkerland fungeert als een vertrekpunt om concrete stappen te zetten richting de toekomst.

De visie op religieus erfgoed beschrijft de situatie voor het moment waarop de informatie is verzameld. Gemeente, deelnemende geloofsgemeenschappen en erfgoedverenigingen hebben de conceptrapportage ingezien en gelegenheid gehad tot het geven van feedback.

Historie

In vrijwel ieder stad of dorp in de gemeente Steenwijkerland staat een gebedshuis dat een centrale rol heeft gespeeld in de ontwikkeling van de gemeenschappen. De oudste kerken in deze regio dateren van vóór het jaar 1200 en vormen een tastbaar bewijs van de religieuze en culturele geschiedenis van de Kop van Overijssel. De gebedshuizen hebben zich ontwikkeld tot monumenten die het landschap en de identiteit van de dorpen bepalen.

Afbeelding: oud Steenwijk

Afbeelding: Hervormde kerk Steenwijkerwold

Middeleeuwse wortels

De oudste kerken, zoals de Grote of Sint-Clemenskerk in Steenwijk en de Sint-Nicolaaskerk in Vollenhove, stammen uit de middeleeuwen. Deze kerken begonnen vaak als eenbeukige gebouwen met een eenvoudig koor. Hun bouwstijl weerspiegelt de sobere, maar functionele architectuur van de vroege christelijke gemeenschappen in de regio. Door de eeuwen heen zijn deze kerken uitgebreid en aangepast, waarbij torens werden toegevoegd voor meerdere functies zoals het luiden van klokken, tijdsaanduiding en als uitkijkposten.

De invloed van de Reformatie

In de 16e eeuw werden de middeleeuwse kerken in Steenwijkerland, net als elders in Nederland, overgenomen door de protestanten. De interieurs werden aangepast aan de hervormde eredienst, waarbij de prediking centraal stond. Rijke katholieke versieringen en altaren verdwenen, maar de kerken bleven in gebruik als plekken van samenkomst en eredienst.

Katholieke heropleving en nieuwe gebouwen

In de 19e eeuw kregen rooms-katholieken, na eeuwen van beperking, meer vrijheid om hun geloof uit te oefenen en eigen kerken te bouwen. Dit leidde ook in Steenwijkerland tot de bouw van nieuwe katholieke kerken, zoals de Sint-Clemenskerk in Steenwijk. Deze kerken, vaak in neogotische stijl, verrijkten het religieuze landschap van de regio en dragen bij aan de diversiteit van het erfgoed.

Moderne tijden en uitdagingen

Vanaf de twintigste eeuw groeide het bewustzijn dat kerken niet alleen religieuze, maar ook historische en culturele waarde hebben. Kerken zoals de Mariakerk in Vollenhove en de Hervormde kerk in Giethoorn hebben naast hun religieuze functie ook een maatschappelijke en culturele betekenis gekregen.

De toekomst van deze gebouwen staat echter onder druk door afnemende religieuze betrokkenheid en eventuele financiële uitdagingen. Hierdoor wordt het behoud van de gebedshuizen een gedeelde verantwoordelijkheid van de gemeenschap, kerkelijke organisatie, en de overheid.

Grondbezit en inkomsten van kerken

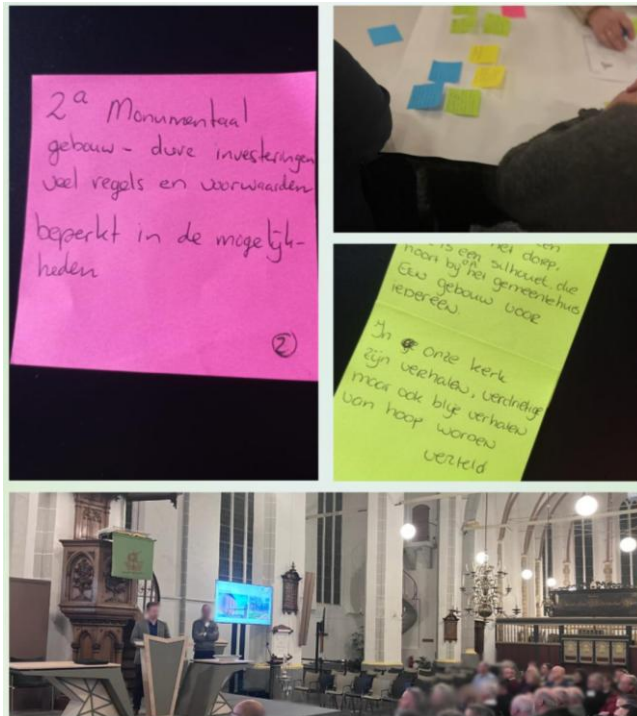
Historisch gezien speelden grond en landerijen een cruciale rol in de financiële stabiliteit van kerken. Via erfpachtconstructies en pachtgelden genereerden kerken stabiele inkomsten, waarmee zij het onderhoud van gebouwen, personeel, en liefdadigheidswerk financierden. Deze eigendommen werden vaak verkregen via giften, schenkingen of rechten binnen het feodale systeem.

Tegenwoordig is het grondbezit van kerken aanzienlijk kleiner, maar inkomsten uit verhuur en verpachting blijven relevant. Veel gebedshuizen verhuren hun ruimtes voor culturele, sociale en commerciële activiteiten zoals concerten, bijeenkomsten of evenementen. Verpachting van grond, waar beschikbaar, draagt nog steeds (deels) bij aan de exploitatie van religieuze gebouwen.

Wat heeft de visie opgeleverd?

Startbijeenkomst: in gesprek met elkaar

Op 31 januari 2024 vond een startbijeenkomst plaats met eigenaren van gebedshuizen. De dialoog stond hier centraal: kennismaken, ervaringen uitwisselen en nadenken over kansen.

Afbeelding: Poster startbijeenkomst Grote Kerk met opgeplakte post-its

Hieronder treft u op hoofdlijnen de input en feedback op de verschillende thema's aan zoals tijdens de startbijeenkomst opgehaald:

1. Vergrijzing en terugloop van actieve vrijwilligers.
2. Druk op een relatief kleine groep vrijwilligers zowel qua reguliere werkzaamheden als voor het ontplooiën van extra activiteiten.
3. Terugloop van het ledenbestand en ook van kerkelijke activiteiten.
4. Het gebruik en openstelling van de ruimtes versus kosten van energie en onderhoud.
5. Inzicht in mogelijkheden voor verduurzaming en energie, zowel qua techniek, uitvoering, regelgeving en financiële mogelijkheden.
6. De wens om de kerkgebouwen actiever te gebruiken naast de kerkfunctie. Hoe kan dit georganiseerd en gecoördineerd worden?
7. Veel activiteiten zijn vergelijkbaar en kunnen concurreren met andere gebedshuizen maar ook t.a.v dorpshuizen en horeca.
8. Het gebouw geschikt maken voor intensivering van activiteiten of gerichte aanpassingen nodig voor specifieke activiteiten.
9. Behoefte aan samenwerking met de gemeente maar ook andere kerkeigenaren op diverse onderwerpen, activiteiten ontplooiën, betere verbindingen met ontwikkelingen binnen de gemeente, sparren met collega bestuursleden etc.
10. Behoefte aan één aanspreekpunt binnen de gemeente voor vragen, processen of ontwikkelingen.
11. Goede balans vinden tussen kerkelijke activiteiten en aanvullende kerkelijke, maatschappelijk of culturele activiteiten.

12. De jeugd heeft de toekomst, dus hoe kan die doelgroep geënthousiasmeerd worden zodat betrokkenheid ontstaat?
13. Kerk van oudsher belangrijk voor ontmoeting, verbinding binnen een gemeenschap en een dorp. Hoe zorg je dat dat opnieuw ingezet kan worden om nieuwe activiteiten te ontwikkelen?

Kennismakingsgesprekken

De één op één kennismakingsgesprekken met de geloofsgemeenschappen in de gemeente Steenwijkerland zijn gevoerd in de periode augustus 2023 – eind 2024. Het projectteam heeft in deze periode met 26 geloofsgemeenschappen gesprekken op de desbetreffende locatie gevoerd om zodoende ook een goed beeld van het gebouw in relatie tot de omgeving te krijgen.

1. Demografische en organisatorische uitdagingen

- Vergrijzing en teruglopend ledenbestand
- Beperkte middelen en kennis

2. Nevenactiviteiten en maatschappelijke rol

- Wens voor meer activiteiten
- Uitdagingen bij nevenactiviteiten:
 - Concurrentie
 - Organisatorische druk
 - Gebrek aan coördinatie

3. Verduurzaming en energiebeheer

- Noodzaak tot verduurzaming
- Onduidelijkheid over mogelijkheden en proces

4. Financiële zorgen

- Onderhoud en exploitatie

5. Begraafplaatsen

- Onderhoud

6. Samenwerking en erkenning

- Behoeftte aan meer contact, afstemming en betrokkenheid
- Trots en betrokkenheid

Veel geloofsgemeenschappen in Steenwijkerland staan open voor nieuwe mogelijkheden, maar weten vaak niet waar te beginnen of hebben specifieke vragen. Het uitwisselen van ideeën en ervaringen wordt positief ervaren en vormt mogelijk het begin van een gebedshuis-gemeenschap. Door verduurzaming, nevenactiviteiten en betere coördinatie te stimuleren, kan hun waarde voor de gemeenschap worden versterkt. De gemeente heeft hierbij een belangrijke rol als verbindende en ondersteunende partner, zeker gezien verduurzaming een beleidsspeerpunt is.

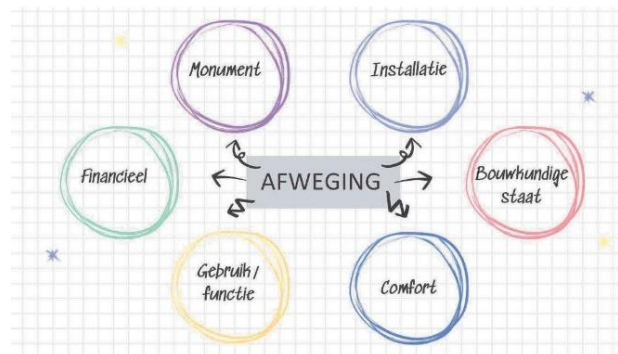
Interne sessie gemeente Steenwijkerland

Op 16 april 2024 vond er een brainstormsessie plaats in het gemeentehuis. Medewerkers van verschillende vakgebieden die draaien om samenleving, duurzaamheid, cultuur, omgeving namen deel aan deze sessie. Enerzijds is het belang van de visie op religieus erfgoed gedeeld en anderzijds is besproken hoe iedereen vanuit zijn eigen vakgebied naar de toekomst van gebedshuizen kijkt. Daarnaast is verkend welke kansen er zijn om dit erfgoed te ondersteunen in hun uitdagingen. De informatie vanuit de verschillende vakgebieden is meegenomen in deze visie.

Begin van de dialoog, kennisbijeenkomst duurzaamheid

Op 26 juni 2024 werd een kennissessie georganiseerd over het verduurzamen van gebedshuizen, vanwege de vraag naar meer informatie over duurzaamheid. Tijdens de bijeenkomst werd de nadruk gelegd op energiebesparende maatregelen, met speciale aandacht voor monumentale gebouwen, waarvoor verduurzaming zorgvuldig moet worden aangepakt om de historische waarden te behouden. Er werd een stapsgewijze aanpak gepresenteerd, met focus op de afweging van verschillende aspecten zoals het gebruik en de intensiteit van het gebouw.

Edwin van Duinen, erfgoedcoach bij de provincie Overijssel, gaf praktische adviezen en tips over passende verduurzamingsmaatregelen. De deelnemers ontvingen na afloop de presentatie en een overzicht van relevante websites en subsidies per e-mail.

Overzicht aspecten voor zorgvuldige afweging maatregelen

The screenshot shows the 'VASTGOED VERDUURZAMEN' app interface. At the top, it says 'Stappenplan - cultureel erfgoed editie'. Below that is a green box titled 'Denk na over je gebruik!' (Think about your use!). It contains five numbered questions with corresponding icons: 1. 'hoeveel mensen gebruiken de ruimte?' (people icon), 2. 'hoe vaak worden de ruimtes gebruikt?' (uur, dag, week, maand) (clock icon), 3. 'hoeveel ruimte wordt gebruikt?' (m² icon), 4. 'in welk seizoen gebruiken wij het?' (sun and snowflake icon), and 5. 'hoeveel verbruiken wij?' (geld/gas/stroom) (euro, gas, and lightning bolt icons). At the bottom, there is a question 'Gaait dit de komende 10 jaar veranderen?' (Will this change in the next 10 years?) with up and down arrow icons. The Steenwijkerland logo is at the very bottom.

Stappenplan gebruik van het gebouw

Overzicht deelnemende gebedshuizen Steenwijkerland

Plaatsnaam	Naam Gebedshuis	Denominatie	Soort Gebruik	Monument Status
Steenwijk	H. Clemenskerk - parochie Heilige Christoffel	Rooms Katholiek	Religieus	Rijksmonument
	Tuba Moskee Steenwijk	Islamitisch	Religieus	
	Buitenkerk / Hogewalkerk	Gereformeerd	Religieus	
	Nieuw-Apostolische Kerk	Nieuw-Apostolische	Religieus	Gemeentelijk monument
	Beth-El	Vrije Zending	Religieus	Gemeentelijk monument
	De Vermaning	Doopsgezind	Commercieel/religieus	Rijksmonument
	De Klincke - het Bakken	Baptist	Religieus	
	Grote of Sint-Clemenskerk	PKN	Religieus	Rijksmonument
	Eben Haëzer	Christelijk Gereformeerd	Religieus	
	Kleine Kerk/Onze Lieve Vrouwe kerk	Gereformeerd Vrijgemaakt	Religieus	Rijksmonument
Vollenhove	H. Nicolaas - parochie Heilige Christoffel	Rooms Katholiek	Religieus	Gemeentelijk monument
	Grote Kerk Nicolaas	PKN - Hervormd	Religieus	Rijksmonument
	De Hoeksteen	Gereformeerd - Vrijgemaakt	Religieus	
	OL Vrouwekerk of kleine kerk (Mariakerk)	PKN - Gereformeerd	Religieus	Rijksmonument
Sint Jansklooster	Johanneskerk	Gereformeerd	Religieus	Gemeentelijk monument
	Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt Sint Jansklooster	Gereformeerd - Vrijgemaakt	Religieus	
	Christelijke Gereformeerde Kerk	Christelijk Gereformeerd	Religieus	
	De Kapel	Hervormd	Religieus	
	Gereformeerde Kerk	Protestant	Religieus	Gemeentelijk monument
Oldemarkt	Nicolaaskerk	Hervormd	Religieus	Rijksmonument
	Willibrordus - parochie Heilige Christoffel	Rooms Katholiek	Religieus	Rijksmonument
Blokzijl	Doopsgezinde kerk Het Lam	Doopsgezind	Religieus	Rijksmonument
	Grote Kerk	Protestant	Religieus	Rijksmonument
Giethoorn	Protestantse Kerk	Protestant	Religieus	Rijksmonument
	Zuidervermaning	Doopsgezind	Religieus	Rijksmonument
Kuinre	Nicolaaskerk - parochie Heilige Christoffel	Rooms Katholiek	Religieus	Gemeentelijk monument
	Protestantse Kerk	Protestant	Religieus	Rijksmonument
Steenwijkerwold	Andreas Kerk	Protestant	Religieus	Rijksmonument
	H. Andreas - parochie Heilige Christoffel	Rooms Katholiek	Religieus	

Plaatsnaam	Naam Gebedshuis	Denominatie	Soort Gebruik	Monument Status
Belt-Schutsloot	Protestantse Kerk	Protestant	Religieus	
Blankenham	Protestantse Kerk	Protestant	Religieus	Rijksmonument
De Bult	B'ulah hoeve	Overig	Maatschappelijk	
Eesveen	De Ontmoeting	Hervormde Evangelisatie	Religieus	
Kallenkote	Pniël	Nederlands Hervormd	Religieus	
Onna	Eben Haëzer	PKN Nederland Hervormd	Religieus	
Ossenzijl	Rehoboth	Vrije Zending	Religieus	
Paasloo	Hervormde Kerk	Hervormd	Religieus	Rijksmonument
Wanneperveen	Hervormde Kerk	Protestant	Religieus	Rijksmonument
Willemsoord- Peperga/Blesdijke	Protestantse Kerk	Protestant	Religieus	Rijksmonument
Witte Paarden	Samuel	Evangelische	Religieus	Rijksmonument orgel

Gebedshuispaspoorten

De gebedshuizen in de gemeente Steenwijkerland verschillen in bouwperiode, bouwstijl en cultuur- en kunsthistorische kenmerken.

De navolgende paspoorten geven van elk gebedshuis een beknopt overzicht van de belangrijkste kenmerken